

Для посилань: Пискун О.М. Сучасні підходи до відбору змісту підготовки вчителя трудового навчання у світлі ідей гуманізації освіти. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 37: збірник. Чернігів : ЧДПУ, 2006. С. 83-86.

УДК 378.14

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У СВІТЛІ ІДЕЙ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

О.М.Пискун

Чернігівський державний педагогічний університет

Відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти, зокрема освітньої галузі „Технологія”, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) зміст трудової підготовки учнів оновлюється з урахуванням таких пріоритетів: посилення практично-діяльній і творчій складових змісту, гуманізації та гуманітаризації, індивідуалізації та диференціації навчання, передбачає „залучення учнів до проектно-технологічної, інформаційної, художньо-трудової та дослідницької діяльності” [2].

Цими документами передбачається, що акценти у трудовій підготовці повинні переміститися від тренувального, фактично ремісничого навчання до формування творчій особистості учня, до інтелектуального наповнення усього змісту трудового навчання, створення реальних умов для реалізації індивідуальних можливостей кожного школяра. Їх автори виходили з того, що нова орієнтація змісту трудового навчання сприятиме подоланню поширеного сьогодні технократичного способу мислення, допоможе реалізації ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти.

Гуманізація освіти, як зазначає у педагогічному словнику академік Гончаренко С.У., передбачає перегляд і переоцінку усіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчій функції, означає повагу до особистості дитини, прийняття її особистісних цілей, запитів і інтересів, створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її самовизначення. *Гуманітаризація ж освіти* – це „переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу

навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й таким чином на формування особистісної зрілості учнів, розвиток їхніх творчих здібностей” [1, 76-77]. Гуманітаризація трудового навчання означає перш за все формування морального ставлення до праці, до себе, до оточуючих, підготовка дітей до самоактуалізації, розвиток загальних здібностей індивіда на фоні потреб суспільства.

Інноваційні процеси в теорії і практиці освіти порушили питання про те, який тип освіти потрібен сучасному суспільству, та посприяли виникненню нових напрямків педагогічної думки. Так, сучасні вчені-педагоги звернули свої погляди на компетентнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання.

У багатьох європейських країнах в основу добору змісту освіти покладений *компетентнісний підхід*, тобто спрямування змісту освіти на забезпечення формування в учнів певних компетентностей, що розглядаються як здатність особистості успішно діяти у відповідних життєвих та навчальних ситуаціях. На відміну від традиційного розуміння змісту освіти, так званих ЗУНів (знань, умінь і навичок), компетентнісний підхід передбачає обов’язкове формування в учнів досвіду творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісних відношень до дійсності, що разом зі знаннями та способами діяльності являють собою соціальний досвід людини.

Особистісно орієнтований підхід, ставлячи у центр освітнього процесу особистість учня, передбачає створення умов розвитку його здібностей і можливості для самореалізації, розкриття індивідуальності особистості. В даному випадку важливим стає аспект самопізнання, визначення власного ставлення школяра до світу.

Обидва підходи спільні в одному – повноцінна й інтенсивна пізнавальна діяльність буде лише тоді, коли в неї будуть гармонійно включені

різноманітні структури особистості, в першу чергу емоційні, інтелектуальні та соматичні. У протилежному випадку відбувається зворотній ефект – чим більше знань дається учням, тим менша ефективність навчання: зі збільшенням потоку абстрактної інформації мислительний потенціал учня блокується. Така система навчання відповідає концепції *матеріальної освіти*, для якої, як відомо, головною метою є формування досить великого обсягу знань, умінь і навичок, необхідних для багатьох напрямів життя майбутнього працівника.

На сучасну філософію освіти значно впливає концепція *формальної освіти*, яка стверджує, що головна мета школи – розвиток здібностей учнів, їхнього мислення, уяви, пам'яті, а не набуття великої кількості знань. Тобто акцент робиться на учінні, власній навчально-пізнавальній діяльності учня. Перше місце у тріаді „учитель – учень – зміст освіти” відводиться саме учневі, друге – змісту освіти і методиці його реалізації, і лише третє, останнє – вчителю. Роль учителя в такій школі полягає в допомозі учневі, полегшенні шляху до здобуття знань та їх практичному втіленні [5].

На сучасному етапі розвитку освітніх ідей вчені-педагоги намагаються подолати існуючі протиріччя між „матеріальною” і „формальною” освітою, шукаючи деяку „золоту середину”, що дозволяє судити про випускника навчального закладу, як про людину, здатну не лише здобувати знання, а й таку, що володіє науковим світоглядом, заснованим на знанні основ наук.

Гуманізація школи відкриває перед освітянами можливість коректувати зміст освіти при обов'язковій умові забезпечення необхідного рівня знань та вмінь. Розробка змісту освіти з будь-якого навчального предмету – процес досить складний. Особливу складність викликає відбір змісту технологічної освіти, так як освітня галузь „Технологія” не має базової науки або системи наук, які б могли бути покладені в її основу.

Автори нової програми з трудового навчання для основної і старшої школи спробували інтегрувати велику кількість знань з різноманітних галузей науки. Очевидно – програма недосконала, потребує доопрацювань і

уточнень. Однак, позитивним моментом є те, що в шкільній практиці відновлена у своїх правах така перспективна форма організації навчальної діяльності, як проект. Саме проект дозволяє надати пізнавальній діяльності учня осмисленого характеру, побачити об'єкт праці з багатьох позицій: функціональної, економічної, екологічної та естетичної. Кожен об'єкт праці повинен мати абсолютну (а не умовну) цінність. Усі теоретичні відомості повинні носити прикладний характер і подаватися у контексті засвоєння загальнолюдських цінностей (тобто у функції соціалізації).

Традиційний погляд на процес навчання, що склався у вітчизняній педагогіці, заснований на припущенні, що головна задача учителя – передати наукові знання учням. Отже, добре підготовлений педагог повинен обов'язково володіти великим об'ємом досить систематизованих знань і здатністю передавати їх цікаво і зрозуміло. Метод проектів, який тривалий час використовується і добре зарекомендував себе у провідних країнах світу, базується на зовсім іншому погляді на навчання. Вчитель застосовує цей метод як засіб досягнення мети – розвинути кожного учня і перетворити його на творчу, впевнену, ініціативну людину, здатну працювати в одиночку і в колективі, людину гнучку і здатну навчатися усе життя.

В такій ситуації роль і обов'язки вчителя змінюються. Різко збільшується об'єм консультацій і діалогів з учнями. Авторитет вчителя базується на вмінні стимулювати ту розумову активність учнів, в якій вони уже самі особисто зацікавлені заради успіху у розпочатій ними проектній діяльності. Вчитель поступово перетворюється на компетентного колегу, старшого партнера по розробці проекту, кваліфікованого експерта-консультанта. Його головна задача – бути ініціатором цікавих починань, провокувати самостійну активність учнів, викликати роботу творчої фантазії і так званого проектного мислення. Актуальними для сучасного вчителя трудового навчання стають внутрішня технічна культура, широка технічна ерудиція, технічний світогляд, активність, ініціативність, прагнення до творчості, висока відповідальність [4].

На жаль, для вітчизняної школи вчитель з такими якостями ще рідкість. У зв'язку із специфічним характером діяльності вчителя трудового навчання склалася суспільна думка про примітивність його професійної підготовки. Нинішні вчителі в силу відомих соціально-економічних проблем не дуже прагнуть проявляти активність та ініціативність у своїй професійній діяльності. Багато з них просто не готові до реалізації нового змісту шкільної освіти та використання методу проєктів зокрема. Тож стає очевидним необхідність модернізації існуючої системи підготовки вчителів, яка має набути гуманітарно-технічного спрямування.

Сучасний вчитель трудового навчання покликаний реалізувати основні змістові лінії освітньої галузі „Технологія”, визначені стандартом. Особливу складність серед них викликає остання, шоста лінія – „Проектна діяльність людини у сфері матеріальної культури”. Вона включає такий зміст освіти: „Творчий процес від задуму до реалізації дослідного зразка. Методи розв'язання творчих проблем. Конструювання та моделювання як складові проєктної діяльності. Функціональні та естетичні вимоги до об'єктів проєктної діяльності. Художнє оформлення виробів. Дизайн у сучасному техногенному середовищі. Функції та види дизайну” [2] та ін. У новій програмі з трудового навчання для учнів 5-9 класів ці питання відображені у розділах інваріантної частини „Об'єкти технологічної діяльності. Методи проєктування”, „Художнє конструювання” і „Технічне конструювання”. Програма, як відомо, побудована за концентричним принципом, тобто вивчення визначених розділів проходить через увесь період навчання учнів в основній школі.

Цілком очевидно, що майбутній вчитель повинен сам добре володіти знаннями з названих розділів та, головне, вміти їх практично застосовувати для рішення творчих задач. Однак зміст розділу „Художнє конструювання” практично не відомий студентам. Лише окремі елементи знань з даної галузі вони можуть отримати на заняттях з „Художньої обробки матеріалів” (в основному в плані художнього оформлення виробів засобами декоративно-

ужиткового мистецтва), а також „Технічної творчості учнів” (однак, питання художнього конструювання об’єктів технічної творчості висвітлені у програмі курсу, як правило, дуже стисло, в недостатньому об’ємі).

Аналіз результатів праці студентів в галузі декоративно-ужиткового мистецтва й, особливо, технічної творчості, показує, що рівень та якість художньо-конструкторських знань і вмінь у них низький. Студенти відчують значні труднощі у визначенні композиційного рішення виробу, розрахунку пропорційних співвідношень, підборі кольорів та елементів оздоблення, погано орієнтуються у виборі сучасних декоративно-оздоблювальних матеріалів, практично не володіють ергономічними принципами конструювання тощо.

Майбутній вчитель трудового навчання фактично не отримує необхідних знань з дисциплін художнього циклу (особливо композиції), що не дозволяє йому досить кваліфіковано навчати школярів художньому конструюванню та здійснювати їх естетичний розвиток.

Необхідність ефективної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в галузі художнього конструювання (або дизайну) є очевидною вимогою часу, а не просто даниною моді. Мотивація дітей до вивчення трудового навчання стрімко знижується. Традиційні об’єкти праці вже не викликають у них інтересу. Сучасному підлітку, що живе серед товарного достатку, нелегко пояснити необхідність виготовлення власними руками предметів, які можна купити в будь-якому магазині. Тому вчителі праці намагаються запропонувати в якості об’єктів праці художньо-ужиткові вироби, які мають утилітарний та естетичний зміст.

Процес художнього конструювання органічно включається в проектно-технологічну діяльність на етапі розробки конструкції проекту – на наш погляд, найбільш цінному з точки зору розкриття творчого потенціалу учнів. Адже саме на цьому етапі школярі висувають гіпотези, створюють ідеальні (уявні) моделі конструкцій і художньо-естетичного вигляду виробів, здійснюють самостійний пошук способів їх практичного втілення.

Художнє конструювання (дизайн) оптимально відповідає сучасним вимогам школи, тому що забезпечує істинно культурологічну, гуманітарну направленість трудового навчання і тим самим підвищує цінність загальноосвітньої підготовки школярів.

В даний час в Україні елементи дизайн-освіти в експериментальному порядку запроваджуються в деяких середніх та вищих навчальних закладах, обґрунтовується зміст дизайн-освіти, ведуться пошуки ефективних форм і методів її реалізації. Як свідчать результати досліджень сучасних зарубіжних і вітчизняних теоретиків і практиків дизайн-освіти, запровадження у навчальний процес середніх і вищих навчальних закладів недизайнерського профілю вивчення основ художнього конструювання ефективно впливає на формування проектної культури учнівської молоді, естетичного осмислення та оцінки середовища існування, розвиток творчих і, зокрема, художньо-трудова, здібностей.

На сьогодні в багатьох педагогічних вузах України готують вчителів трудового навчання із спеціалізацією „Дизайн” (Київський національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова, Уманський державний педагогічний університет ім. П.Тичини та ін.). Однак студенти інших, недизайнерських спеціалізацій дуже часто не отримують необхідної художньо-конструкторської підготовки. В цьому проявляється явна невідповідність між вимогами нового змісту трудової підготовки школярів та існуючим змістом професійної підготовки вчителя.

Враховуючи усі вище наведені аргументи, стає очевидним необхідність доповнення навчального плану професійної підготовки вчителя трудового навчання спеціальними дисциплінами художньо-конструкторського спрямування („Основи дизайну” або „Основи художнього конструювання”), а також розробки цілісної методичної системи художньо-конструкторської підготовки майбутнього вчителя трудового навчання.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Затверджений постановою Кабінету міністрів України від 14 січня 2004 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1-2
3. Олешков М.Ю. Содержание образования: проблемы формирования и проектирования // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 31-38
4. Сидоренко В.К. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 2. – С. 41-44
5. Сухомлинська О.В. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 39-43